

УДК 378.147

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ НЕОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ

*Сухорукова Т.Г., к. е. н., доцент,
Склярєнко І.О., магістр (УкрДУЗТ)*

Стаття присвячена проблемним питанням щодо управління на вітчизняних підприємствах необоротними активами (НОА). Найбільш гострою проблемою є забезпеченість підприємств високоефективними модернізованими необоротними активами, оскільки значна кількість підприємств відчувають брак саме сучасних необоротних активів. Концентрується увага на проблемі стану НОА, який характеризується високим рівнем зносу та великими витратами на відновлення працездатності НОА. Обґрунтована доцільність застосування диференційованого підходу щодо підвищення ефективності НОА. Вирішенню вказаних проблем будуть сприяти відповідна кредитна політика держави, активізація діяльності лізингових компаній, податкова підтримка підприємств, які здійснюють оновлення та втілюють інноваційні рішення у свою практичну діяльність.

Ключові слова: необоротні активи, облік необоротних активів, забезпечення необоротними активами, ефективність використання необоротних активів, оновлення необоротних активів

CURRENT ISSUES OF PROVIDING RESTAURANT BUSINESS ENTERPRISES WITH FIXED ASSETS

*Sukhorukova T.G., candidate of Economic Sciences, associate Professor
Skliarenko I.A., M.Sc (USURT)*

The article is devoted to problematic issues related to the management of non-current assets (NCA) at domestic enterprises. Complexities of accounting for NCA are connected, first of all, with consideration of intangible assets (computer programs, brands, trademarks, know-how, etc.). The set of problems should include the determination of the initial value of intangible assets, the period of useful use, calculation of depreciation, etc. These difficulties are related to the fact that intangible assets do not have a physical form. The most acute problem is the provision of enterprises with highly efficient modernized non-current assets, since a significant number of enterprises feel a lack of precisely modern non-current assets. A significant part of the company's NCA consists of the main production assets, the degree of wear and tear of which should be more than 30-40%. Attention is focused on the problem of the state of the NCA, which is characterized by a high level of wear and tear and large costs for restoring the operability of the NCA. For the domestic national economy, the physical and moral aging of the technical and technological base of production has a clearly expressed negative trend. This problem gradually becomes the main reason for the decrease in the quality and safety of products in the relevant industries. A high level of NCA wear and tear is characteristic of the fundamental branches of the domestic economy. A differentiated approach to increasing the effectiveness of NCA is needed. The appropriate credit policy of the state, activation of the activity of leasing companies, and tax support of enterprises that carry out renovations and implement innovative solutions in

their practical activities can contribute to the solution of these problems.

Key words: *non-current assets, accounting of non-current assets, provision of non-current assets, efficiency of use of non-current assets, update of non-current assets*

Постановка проблеми. В сучасних умовах стратегію та тактику розвитку вітчизняних підприємств, незалежно від галузевої приналежності, визначають переважно зовнішні чинники. У списку цих чинників, безумовно, домінує чинник війни. Саме війна ставить під загрозу існування всіх активів країни. Тією чи іншою мірою саме цей фактор коригує вплив інших: держави, споживачів, партнерів, конкурентів тощо, що відбивається на політиці забезпечення та використання всіх факторів виробництва. Особливе місце у цьому займає управління необоротними активами. Отже, проблема забезпечення, збереження та використання необоротних активів (НОА) не втратить своєї актуальності ще тривалий час.

З точки зору **аналізу останніх досліджень** більшість вчених зосереджуються на таких питаннях як забезпеченість, стан та використання НОА. Найбільш гострою проблемою є забезпеченість підприємств високоефективними модернізованими НОА, оскільки значна кількість підприємств відчувають брак сучасних НОА. Проблема нестачі НОА в таких галузях економіки, як машинобудування, енергетика, транспорт та інші присвячені праці Васьківської К.В, Сича О.В. [15].

Популярним об'єктом дослідження залишається стан НОА, який характеризується високим рівнем як фізичного, так й морального зносу та великими витратами на відновлення працездатності НОА. Ця проблема досліджено в роботах Бойчика І, Онищенко В., Куранда Т., Кваша Т. [1, 7, 11].

Достатньо різноманітне у наукових виданнях надані наукові думки щодо використання НОА. Цьому питанню присвячені роботи Токмакової І., Панченко Н., Кургузової М. Ю. та інших. Зазначається, що у передових компаніях

світу рівень рентабельності новітніх технологій наближується до 15%, в той час як в Україні – 3-5% [14].

Багато вчених та практиків зосереджують увагу на характері взаємодії забезпеченості підприємства НОА та конкурентоспроможності підприємства. При написанні статті було використано теоретичні напрацювання таких вчених, як Осташко Т., Снеткова А. та інші [8, 10]. Актуальність цієї теми максимально загострюється на макрорівні, оскільки неконкурентоспроможність виробничих фондів вітчизняних підприємств не дозволяє країні підвищити загальний індекс конкурентоспроможності.

В наукових працях розглядаються також проблема оцінки НОА. Більшість вчених впевнені, що українським підприємствам слід переходити на оцінку за справедливою вартістю. Адже саме вона забезпечує достовірність оцінки цінності активів, відображає реальну економічну ситуацію та дозволяє приймати управлінські рішення, навіть при високому ступені ризику [3]. Цей висновок вони базують на аналізі переваг та недоліків оцінки за справедливою вартістю та історичною (фактичною) собівартістю.

Невирішені проблеми. Ще деякий час тому вчені усього світу досліджували вплив пандемії коронавірусу на економічний розвиток країн. Це питання не втрачає своєї актуальності та буде ретельно досліджуватися ще тривалий час.

Але сьогодні визначальним фактором впливу на все економічне життя України та більшої частини Європи впливає війна, від якої страждають першу чергу людські ресурси. Але й НОА теж руйнуються і потребують залучення значних фінансових коштів на відновлення.

Таким чином, завдання полягає в тому, щоб акцентувати увагу на найбільш

проблемних моментах забезпечення вітчизняних підприємств НОА, а також в організації обліку та систематизації потенційних джерел забезпечення підприємств НОА після завершення військової агресії. Синхронізація цих двох складових у рамках діяльності підприємств ресторанного бізнесу є **метою цієї статті**.

Викладення основного матеріалу.

Існуюча система теоретичних підходів щодо визначення сутності НОА надає не так багато дефініцій цього найважливішого і особливого виду економічних ресурсів. Положення (Стандарти) БО визначають НОА як активи очікувана тривалість використання яких перевищує 1 рік, або один операційний цикл, якщо він довший за

рік. Там же вказано, що нематеріальний актив – немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований. Нематеріальний актив визнається активом, якщо його можна ідентифікувати (може бути виділений або відокремлений від інших активів) та існує ймовірність отримання суб'єктом державного сектору майбутніх економічних вигод, пов'язаних з його використанням, та/або якщо він має потенціал корисності та його вартість може бути достовірно визначена [5].

Постійна увага до проблем НОА пов'язана, насамперед з тим, що у структурі балансу більшості підприємств України НОА займають значну вагу (рисунок 1).

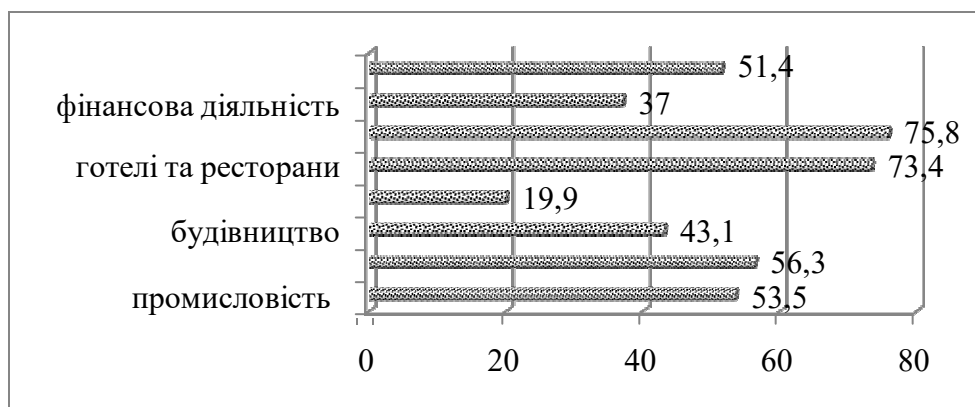

Рисунок 1 – Питома вага НОА у балансі підприємств деяких видів економічної діяльності, %

Джерело: Складено за [9]

Складність підприємницької юридичних осіб цього виду економічної діяльності позначилася і на ресторанному бізнесі. Ми є свідками скорочення діяльності (таблиця 1)

Таблиця 1

Загальна кількість юридичних осіб за напрямом економічної діяльності
«Діяльність ресторанів, надання послуг мобільного харчування», одиниць

Рік	Одиниць	Відсоток до 2014 року, %	Рік	Одиниць	Відсоток до 2014 року, %
2014	37557	100	2019	48398	128,9
2015	32727	87,1	2020	45978	122,4
2016	38199	101,7	2021	43675	116,3
2017	38545	102,6	2022	12565	33,5
2018	41860	111,5			

Джерело: Складено за [9]

Складності обліку НОА у ресторанному бізнесі пов'язані також з урахуванням нематеріальних активів. До комплексу проблем слід віднести визначення первісної вартості нематеріальних активів, строку корисного

використання, розрахунок амортизації та ін. Зазначені складнощі пов'язані з тим, що нематеріальні активи не мають фізичної форми [13]. Але їх питома вага у загальній вартості НОА щорічно збільшується (рисунок 2).

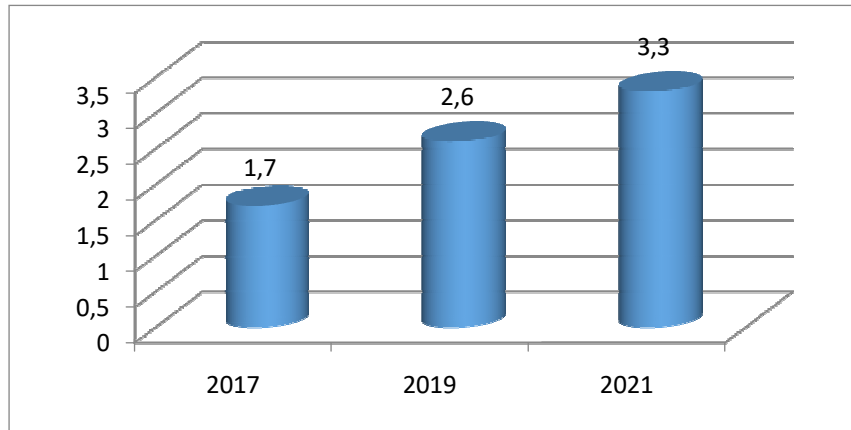

Рисунок 2 – Питома вага нематеріальних активів у загальній вартості НОА, %

Джерело: Складено за [6]

Зростання питомої ваги нематеріальних активів пов'язане з тим, що їх використання в обороті підприємства надає можливість змінити структуру виробничого капіталу. Насамперед це виявляється у зростанні наукомісткості виробництва. Нематеріальні активи підвищують капіталізацію підприємства та зміцнюють його ліквідність

Розглядаючи питання забезпечення підприємства НОА слід вказати на проблему управління інформаційними потоками, які є наслідками функціонування окремої частини НОА. Особливе це важливо для ресторанного бізнесу. Повага до цієї проблеми обґрунтовується об'єктивними фактами: проблема стійкого розвитку набуває властивості першочергової, формується інформаційна економіка, інформаційний потенціал суб'єктів діяльності визначає їх конкурентоздатність; глобалізація усіх процесів життя суспільства людства актуалізує важливість обміну інформацією

більш високими темпами; розвиток людства не можливий без додаткової інформації. Інформація створюється, циркулює у суспільстві, змінює свій характер, накопичується та поєднує індивідуальні можливості людини з потребами суспільства та інші [5].

Доцільно зазначити, що значну частину НОА підприємства становлять основні виробничі фонди, ступінь зносу яких має складати більше 30-40%. Саме зазначене значення забезпечує розширене відтворення більшості галузей національної економіки (таблиця 2).

Для вітчизняного національного господарства фізичне та моральне старіння техніко-технологічної бази виробництва має чітко виражену негативну тенденцію. Ця проблема поступове стає головною причиною зниження якості та безпеки продукції у відповідних галузях. Високий рівень зносу НОА властивий фундаментальним галузям вітчизняної економіки.

Таблиця 2

Фізичне старіння необоротних активів підприємств України

Показник	2000	2005	2010	2015	2020
Фізичне старіння (рівень зносу ОВФ) за галуззю, %					
- важке машинобудування	48,8	54,7	68,2	77,2	78,9
- залізничний транспорт	54,8	66,3	75,3	78,2	81,4
- енергетика	42,3	45,8	51,1	44,5	49,3
- ресторанний бізнес	39,4	42,3	44,8	47,5	48,9
Разом по економіці	39,3	45,2	47,1	47,7	48,5

Джерело: складено автором за [9]

Саме тому більшість вітчизняних підприємств потребують оновлення своєї техніко-технологічної бази, яка й формує склад НОА.

Слід враховувати, що весь шлях розвитку людського суспільства невіддільний від техніки і технології, а також від їх прогресу. Саме техніка, а разом з нею і технології, стимулюють розвиток людського суспільства за

посередництвом промислових революцій, яких було три. І в даний час передова техніка, інноваційні рішення, високі технології належать до конкурентних переваг високого рівня, які забезпечують підприємству стабільні позиції на конкурентному ринку.

В Україні рівень освоєння виробництва нових видів техніки щорічно зменшується (рисунок 3).

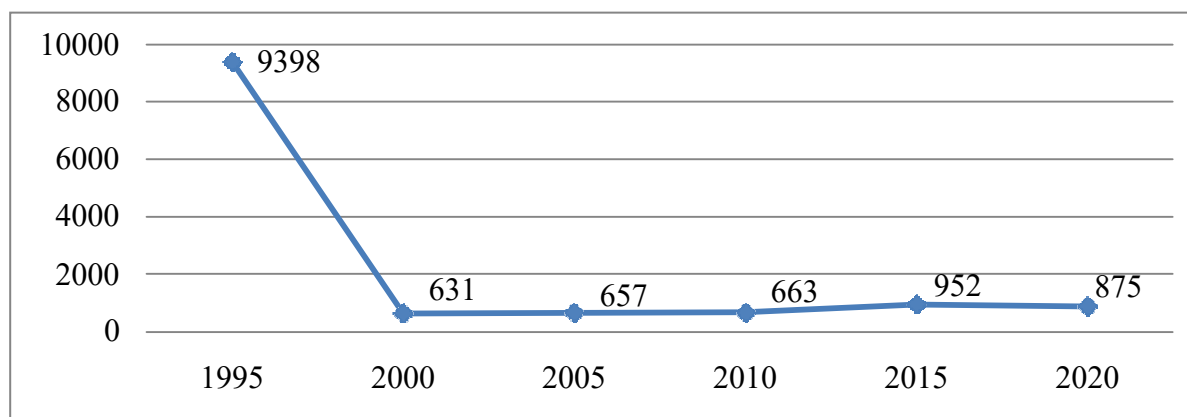

Рисунок 3 – Освоєно виробництво нових видів техніки, одиниць

Джерело: складено за даними [11]

Пошук нових техніко-технологічних рішень треба шукати за допомогою науковців. Але в Україні вже тривалий час спостерігається тенденція щодо скорочення чисельності науковців. Так чисельність працівників наукових організацій України складала: в 2000 р. – 188,0 тис. осіб, в 2005 р. – 170,6 тис. осіб, в 2010 р. – 133,7 тис. осіб, в 2015 р. – 90,2 тис. осіб, в 2020 р. – 51,4 тис. осіб [11].

Значною проблемою залишаються фінансові проблеми. Нажаль в Україні

витрати бюджету на фінансування науки не відповідають стандартам передових країн світу. Так, фінансування науки з коштів бюджету у відсотках до витрат загального бюджету складало у 2000 р. 1,69%; у 2005 – 2,19%; 2010 – 2,35%; 2015 – 2,81%; 2018 – 2,52% [9]. В то же час в розвинутих країнах світу цей показник не знижується менш 7-9%.

Оновлення НОА в масштабах національної економіки повинно здійснюватися за допомогою передових

галузей, для стимулювання яких необхідно використовувати податкові та митні стимули, щоб інвестори направляли кошти в інноваційні галузі.

Розвиток передових галузей має на

увазі достатньо високі темпи комп'ютеризації. Але на жаль рівень забезпеченості робочих міст комп'ютерами в Україні значно нижчий ніж у країнах ЄС (рисунок 4).

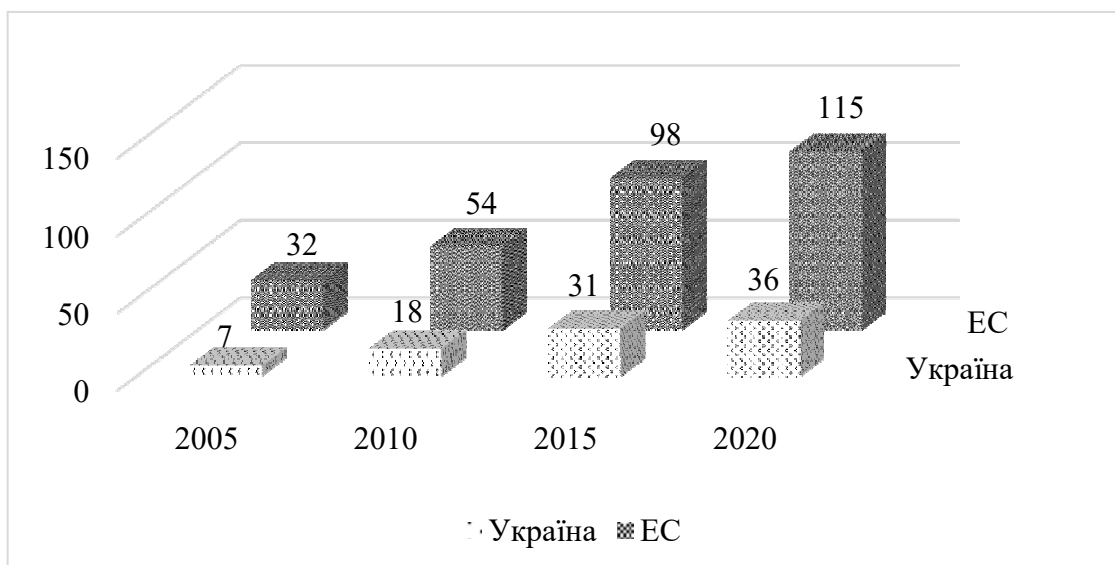

Рисунок 4 – Число персональних комп'ютерів на 100 працівників з доступом до мережі Інтернет

Джерело: складено за даними [8, 9]

Передові країни світу те тільки імпортують новітні технології, а в першу чергу їх експортують, тому що, чим більша питома вага в ВВП і експорті високотехнологічних товарів і послуг, тим міцніше і перспективніше конкурентні позиції країни на світовому ринку. Слід зазначити, що конкурентоспроможність у галузі техніки та технологій дозволило зайняти позиції світових лідерів таким країнам, як Китай, Польща та інші. В Україні частка високотехнологічного експорту складає менш 0,5% від загального його обсягу [11].

У рамках цієї теми доцільно відзначити дослідження Лю Цзюйпина, який зазначає що в Китаї високими темпами розвиваються саме наукомісткі галузі. На початку 90-х років минулого століття влада КНР проголосили політику «технологія в обмін на ринок», яка передбачала уступку частини вітчизняного ринку транснаціональним корпораціям в

обмін на передачу Китаю зарубіжних технологій. Західні корпорації поспішили скористатися вкрай низькою вартістю робочої сили в Китаї і тому їх виробництва масово переносилися в Піднебесну. Потім і науково-дослідні центри стали працювати у Китаї.

Розвиток світової економіки в XXI столітті спирається на збільшення інвестицій в наукові дослідження і розробки, формування глобальних телекомунікаційних мереж, розвиток інформаційних технологій, розширюється використання Інтернет-технологій. Саме ці тенденції визначають напрями розвитку та оновлення необоротних активів. Але сьогодні новітні технології та техніка використовується на вітчизняних підприємствах не в значних розмірах.

Гальмує процеси оновлення НОА й такої чинник як інтелектуальна міграція. Щорічні обсяги інтелектуальної еміграції з України за останній період дослідники

оцінюють наступним чином: емігрує понад 95 тис. фахівців, з них більш 5 тис. науковці. А це, приблизно кожний 25-й фахівець. З України виїжджають насамперед молоді вчені. За останні п'ять років з країни виїхало понад 20 тисяч молодих вчених. За останніх дванадцять років кількість наукових установ скоротилася більше ніж на 50%. За кордон виїжджають в першу чергу студенти та аспіранти. Вже не перший рік Україна виступає інтелектуальним донором для США, де в організаціях науки і техніки результативно працюють понад 30% висококваліфікованих українських мігрантів [12].

На сучасному етапі розвитку національної економіки одне з центральних місць в економічній науці займає поняття «ефективність». Не випадково багато вчених-економістів присвятили себе висвітленню теоретичних та практичних питань по даній проблемі [1, 4, 13]. Не можливе мінути це питання в контексті використання НОА.

Існує багато підходів до визначення і оцінки поняття ефективність використання НОА. Одні автори пов'язують ефективність як співвідношення ефекту і витрат. Інші розглядають і ототожнюють поняття «ефективність» і «результативність». На нашу думку кожен з авторів має рацію. Використання НОА має бути як результативним так і ефективним.

Нажаль в багатьох галузях національної економіки НОА використовуються неефективно і с низькими показниками результативності.

Рівень загальної рентабельності виробничої діяльності вітчизняних підприємств щорічно знижується. Так, питома вага збиткових підприємств у загальної кількості підприємств у 2000 р. складала 37,7%, у 2005 р. – 34,8, у 2010 р. – 42,7%, у 2015 р. – 45,3%, у 2020 р. – 28,6% [9].

Підвищення ефективності використання НОА має чітко виражений

галузевий характер, що визначається специфікою активів, що використовуються в кожній галузі. Так, в енергетиці до основних глобальних трендів підвищення ефективності НОА прийнято відносити: декарбонізацію, відновлювані джерела енергії, розвиток технологій зберігання електроенергії, електрифікацію на рівні домогосподарств та діджиталізацію [4].

Висновки. Проведені теоретичні дослідження та аналіз статистичної звітності свідчать про необхідність розробки заходів щодо вирішення вказаних проблем. Цьому можуть сприяти відповідна кредитна політика держави, активізація діяльності лізингових компаній, податкова підтримка підприємств, які здійснюють оновлення та втілюють інноваційні рішення у свою практичну діяльність. Всі ці заходи можуть бути окремими напрямками наукових досліджень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИ ДЖЕРЕЛ

1. Васьківська К.В., Бойчик І. М. Економіка підприємства: підручник. К.: Кондор - Видавництво, 2016. 378 с.
2. Економіка і організація виробництва: навчальний посібник для здобувачів ступеня бакалавра за технічними та інженерними спеціальностями / Петренко К. В., Скоробогатова Н. Є. К.: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 177 с
3. Єлісеєва О.К., Яресько А.М. Методи оцінки основних засобів в умовах законодавчих змін: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Економічний форум*. – 1/2017. – с. 223 - 231
4. Лукиша Р. Т. Державна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах ризиків: дисерт. канд. екон. наук: 25.00.02 – механізми державного управління / Р. Т. Лукиша. Харків, 2017. 227 с.
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7

«Основні засоби» - URL: <https://ips.ligazakon.net/document/REG4509?an=750998>(дата звернення 03.10.23)

6. Незалежність в цифрах. Як змінилася економіка України за 30 років. *rbc.ua* : веб-сайт. URL : <https://www.rbc.ua/ukr/news/nezavisimostsifrah-izmenilas-ekonomika1629802576.html> (дата звернення: 20.10.2023).

7. Онищенко В. Необоротні активи підприємства, 2021. *Головбух*. - URL: <https://buhplatforma.com.ua/article/8147-neoborotn-aktivi-pdprimstva> (дата звернення 09.10.23).

8. Осташко Т.О., Олефір В.К. Перспективи вільної торгівлі з Китаєм: розвиток вітчизняного експорту і ризику імпортозалежності. *Економіка і прогнозування*, 2019. №1. С. 128 - 155

9. Офіційний сайт статистики України. URL: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 6.10.2023)

10. Снеткова А.В. Облік та аудит інвестицій в необоротні активи підприємств: дисерт. канд. екон. наук: 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит / А. В. Снеткова. Київ, 2020. 227 с. - URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/f6d/3gdotxw3ba6hmr8earmzk8jtgmh3166/%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%A1%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%90.%D0%92_%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82..pdf (дата звернення: 6.10.2023)

11. Стан науково-інноваційної діяльності в Україні у 2020 році: науково-аналітична записка / Т.В. Писаренко, Т.К. Куранда, Т.К.Кваша та ін. К.: УкрІНТЕІ, 2021. 39 с.

12. Сфери праці в умовах глобальної соціоекономічної реальності 2020: виклики для України. - URL: library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/16344.pdf (дата звернення: 13.10.2023)

13. Ткачук О. В. Маркетингові комунікації: публік рілейшнз : автореф.

дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / О. В. Ткачук ; Держ. вищ. навч. заклад "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". К., 2008. 20 с.

14. Токмакова І. В., Панченко Н. Г., Кургузова М. Ю. Розроблення антикризової стратегії підприємства в умовах цифрової трансформації. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2021/2022. №76-77. С. 70-80.

15. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / [Васьківська К. В., Сич О. А.] . – Львів : «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2017. 236 с.

REFERENCES

1. Vskivska, K.V. and Boichik, I.M. (2016), -Enterprise economy. Kyiv: Kondor (in Ukrainian)

2. Petrenko, K. and Skorobogatova N. (2019), -Economics and enterprise organization. Kyiv: KPI im. Igorja Sikorskogo (in Ukrainian)

3. Eliseeva, O. and Jaresko, A. (2017), -Methods of valuation of fixed assets in the conditions of legislative changes: domestic and foreign experience. *Economic Forum*, no. 1, pp. 223 – 231 (in Ukrainian)

4. Lukischa, P. (2017), -State policy of socio-economic development of regions of Ukraine under conditions of risks. (PhD Thesis), Kharkiv: Ranok (in Ukrainian)

5. National regulation (standard) of accounting 7 "Fixed assets". Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/REG4509?an=750998> (accessed 03.10.23)

6. *rbc.ua*: website (2022), Independence in numbers. How the Ukrainian economy has changed in 30 years. available at: <https://www.rbc.ua/ukr/news/nezavisimost-tsifrah-izmenilas-ekonomika1629802576.html> (accessed 27.11.2023).

7. Onichenko, V. (2021), -Fixed assets of the enterprise. *Golovbuch* Available at: <https://buhplatforma.com.ua/article/8147-neoborotn-aktivi-pdprimstva> (accessed 09.10.23).

8. Ostaschko, T. and Olefir, V.

- (2019), -Prospects for free trade with China: development of domestic exports and risks of import dependencel, *Economika I prognozuvannja*, no. 1, pp. 128 – 155
9. Oficijnyi sait statystyki Ukrainu. (2023), -Official website of statistics of Ukrainel, Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo. Available at: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (accessed 25 Oktober 2023).
10. Snetkova, A. (2020), -Accounting and audit of investments in non-current assets of enterprisesl (PhD Thesis), Kyiv: Znannia (in Ukrainian) Available at: https://scc.knu.ua/upload/iblock/f6d/3gdotxw3ba6hmr8earmzk8jtgmh3166/%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%A1%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%90%D0%92_%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82..pdf
11. Pisarenko, T., Kuraanda, T. and Kvascha, T. (2021), -The state of scientific and innovative activity in Ukraine in 2020l. Kyiv: UkrINTEI (in Ukrainian)
12. -Fields of work in the conditions of global socioeconomic reality 2020: challenges for Ukrainel Available at: library.fes.de/pdf-files/bueros/Ukraine/16344.pdf (accessed: 13.10.2023)
13. Tkachuk, O. (2008), -Marketing communications: public relationsl (PhD Thesis), Kyiv: Kyiv. National Economic University named after Vadym Hetman (in Ukrainian)
14. Tokmakova, I. V., Panchenko, N. H. and Kurhuzova, M. Yu. (2022), Development of an enterprise's anti-crisis strategy in the context of digital transformationl, *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 76-77, pp. 70-80. (in Ukrainian)
15. Vaskivska, K. and Sich, O. (2017), -Financial managementl. Lviv: «Galich-pres». (in Ukrainian)